

„RITRAR PARLANDO IL BEL”
Tanulmányok Király Erzsébet tiszteletére

Szerkesztette
SZEGEDI ESZTER FALVAY DÁVID

A szerkesztésben közreműködött
ERTL PÉTER

L'Harmattan
Budapest, 2011

TOMBI BEÁTA

LUDOVICO ARIOSTO AZ ESZEVESEZETT ORLANDO
CÍMŰ NAGYEPOSZÁNAK
EGY LEHETSÉGES OLVASATA

1. PROPOZÍCIÓ

Általánosan elfogadott az a fajta elemzési, értelmezési módszer, miszerint minden nagyepikai művet a mítoszok felől célszerű megközelíteni. Ez az igen széles körben elterjedt, mondhatni általános érvényűvé vált stratégia azonban azon túl, hogy lehetőséget sem teremt a mítoszkritika alkalmazására, elsősorban olyan premodern (pozitivistá, történettudományi) olvasatok kialakulását implikálja, amelyek a művek előtörténetével, szerkezetével, esetleg a csodás vagy mitikus elemek értelmezésével foglalkoznak. Így azonban természetesen fennáll annak lehetősége, hogy számos potenciális olvasat be sem kerül az epikai diskurzusba. A kortárs irodalomtörténet szövegolvasatainak kontinuitását, illetőleg diszkontinuitását tekintve azonban lényegesnek tartom, hogy eddig ismeretlen parafrázisok is helyet kapjanak az Ariosto-olvasatok igen széles spektrumában.

Dolgozatomban *Az eszeveszett Orlando* című Ariosto-eposz egy bizonyos értelmezési lehetőségével foglalkozom a XII. ének egy lehetséges olvasatán keresztül.¹ Az Atlante csodás palotáját megéneklő strófák – „Di vari marmi con suttil lavoro / Edificato era il palazzo altiero.”² – ugyanis véleményem szerint egyenesen a mű hipertextusává lépnek elő, és a „palota” számos konnotációját indukálják. Ez pedig azt jelenti, hogy a palota

¹ Az eredeti szöveget a következő kiadás alapján idézem: Ludovico Ariosto, *Orlando Furioso*, Milano, Rizzoli, 1991; a magyart Simon Gyula fordításában: Ludovico Ariosto, *Az eszeveszett Orlando*, I–II, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

² „Remekbe alkotott gyönyörű márvány- / palota állt büszkén, hivalkodóan.” (XII, 8, 1–2.)

többé már nem tündérek és varázslók léteiként jelenik meg, hanem olyan – ha úgy tetszik – határterületté válik, amely átjárást biztosít a lét különböző szférái között. A hiány és jelenlét, a szemák nyom jellege illetve a *vanitas* állandó jelenléte tehát nemcsak az ariostói eposz szöveg-korpuszának haladási irányát jelöli ki, hanem az írás aktusában, illetve az ehhez kapcsolódó létolvasatokban is jelen van.

2. IN MEDIAS RES

2.1. *A nem létező nagyeposz*

Jelen esetben nem célolok az általam központi motívumként megjelölt „kastély” kronotoposz értékű szemájának történeti bemutatása, és csak érintőlegesen utalok a „kastély–labirintusnak” az antik mitológiában fel-lelhető gyökereire is: „Poi che rivisto ha quattro volte e cinque / Di su di giù camere e logge e sale, / Pur di nuovo ritorna, e non relinque / Che non ne cerchi fin sotto le scale”.³ Ehelyett a tündér palotáját olyan központi szemaként mutatom be, amely ugyan felvillantja a létező előtt a szabad választás lehetőségét, mégis magában hordozza az eleve elrendeltetéshez kapcsolódó állandóság állapotát.

Atlante palotája olyan varázserővel rendelkezik, hogy a kapuját átlépő összes földi halandó mágikus hatalma alá kerül, és megbabonázva kergeti álmoképeit, melyek azonban beteljesedésük előtt semmivé válnak, és helyüket átadják a soha szünni nem vágyó keresés örök gyötrelmének. A minduntalan feltűnő és újra elenyésző képek lényegében nem mások, mint *szimulakrumok*, vagyis olyan jelek, melyek a kastélyon kívüli világ reális alkotórészei. Onnan kerülnek ugyanis át Atlante transzcendens szférájába. A kastélyon belüli mikrovilág tehát alapjában véve nem más, mint a kastélyon kívüli, úgynevezett makrovilág fordított tükörképe, melyre a szövegben a *parere* („tűnni”): „che *par* che pianga”, „gli *par* colei, per cui la notte e il giorno / cercato Francia aveva dentro e d’intorno”, „Non dico che fosse, ma *parea*”;⁴ a *vano, invano, indarno* („hiábavaló”, „hiábavalóság”): „*vani* sentieri”, „*fatica invano*”, „e gli occhi *indarno* or

³ „Utána ötször-hatszor föl, le, be s ki, / bejárt szobát, erkélyt, megannyi termet, / s hetedszer is tért vissza bent keresni, / s lépcsői alá nézni sem felejtett” (XII, 19, 1–4).

⁴ „Mintha sírdogálna” (XII, 4, 6), „úgy tűnt előtte – az, aki után jár / körben Frankföldön és a franciáknál” (XII, 5, 7–8), „Neki úgy tűnt, nem mondtam semmi többet” (XII, 6, 1).

quinci or quindi aggira”;⁵ illetve az *inganno*⁶ („csalás”, „megtévesztés”); *incanto*⁷ („varázslat”, „bűvölet”) és az *intrico*⁸ („összekuszálás”) szavak utalnak. Ugyanez jellemző a tündér másik kastélyára is, a híres Ércvárra („castel d’acciar”),⁹ melyet szintén az Artúr-mondakörből származó Fata Morgana legjellemzőbb attribútumaiként elterjedt álom és valóság, illetve transzcendencia és realitás képei jellemeznék. A kastély egyik pillanatról a másikra válik köddé, és adja át a jelenlét helyét a hiánynak, pontosabban a nemlétnek:

Di su la soglia Atlante un sasso tolle,
Di caratteri e strani segni insulto.
Sotto vasi vi son, che chiamano olle,
Che fuman sempre, e dentro han foco ocolto.
L’incantator le spezza; e a un tratto il colle
Riman deserto, inospite ed inculto;
Nè muro appar nè torre in alcun lato,
Come se mai castel non vi sia stato.¹⁰

A *jelekkel* és *ábrákkal* összerótt kőnek azonban, melyet a tündér széttör, megsemmisítve ezáltal a kastélyt, sokkal konkrétabb szerepe van, amely a XII., illetve a XXXIV. énekben tényleges jelentést kap, pontosítva a hiány és jelenlét az előbbieken felvetett dichotómiáját.

Ha eltekintünk attól a tradicionalista felfogástól, amely az írást csak a hangzó nyelvet lejegyző jelölök rendszereként fogja fel, és a világ esetleges szerkezetét megragadó struktúráként definiáljuk, melyben maga a *hiány* artikulálódik, akkor ugyanebben a kontextusban a korpusz egy olyan labirintusrendszerre válik, amely állandóan kiteszi magát a teljes mértékű megsemmisülésnek. Atlante összetört köve tehát magának a textusnak a fragmentálódását („le spezza”), illetve jelenvalóságának felfüggesztését

⁵ „Fut erre, arra, nincs hova ne menne” (XII, 9, 6; illetve a magyar kiadásban: 9, 3), „s hiába, s marta, ette a cudar gond” (XII, 11, 4; illetve 11, 2), „hiába nézett, vizslatott, keresgél” (XII, 18, 4).

⁶ Ariosto, *Orlando Furioso*, XII, 12, 7.

⁷ Ibidem, XII, 21, 1; 22, 4.

⁸ Ibidem, XII, 25, 8.

⁹ Ibidem, XII, 21, 7.

¹⁰ „Atlante a küszöbről egy jelekkel, / ábrákkal összerótt követ emelt le, / mely mágikus tűzű, titkos szerekkel / teli bűvös edényeket fedett be. / Széttörte mind, s egy pillanatot se telt el, / s minden sivár s dült lett körötte szerte; / és már nyoma se, hogy valaha volt ott / valamiféle fal, palota, tornyok.” (IV, 38.)

jelenti. Ez a széma jelenik meg a már említett XII. énekben is, és teljesebb ki a Hold-epizódban (XXXIV. ének), mely a költők hírnevének mulandóságát és műveik tünékenységét idézi.

2.2. *A lét és nemlét határmezsgyéjén*

Ezek után rátérek Atlante kastélyának értelmezésére és az előbbieken tárgyalt, egymást feltételező két szemán (hiány és jelenlét) keresztül a palotának mint központi motívumnak egy potenciális létolvasatát adom. A palota mikrovilágába belépő hősök mindegyikét ugyanaz motiválja, mint ami a teljes epikai struktúra cselekményvázát szervezi, vagyis az örök keresés mítosza, ami pedig nagyon szoros összefüggésben áll azzal a fajta determinisztikus szabadságfelfogással, amelyen a francia egzisztencialista filozófia képtelen volt túljutni.

Sartre az *Értekezés az Ego transzcendenciájáról* címet viselő munkájában, egyelőre még a fenomenológiai iskola pszichoanalitikus módszerének hagyományaira támaszkodva, egy olyan délibábszerű, megfordított látásmódról, úgynevezett „opálösségről” ír, melyet elsősorban objektív történeti tényezők, jelen esetben a kispolgárok helyzetéből adódó társadalmi egzisztencia okoz. Ez a fajta torzult tükrözési forma adott esetben a tudatban működő aktív Egónak köszönhető, mely a világ megteremtésére törekszik. A sartre-i „külső” világ konstituálásáért tehát kizárólag az önmagában és önmagáért létező abszolút tudat a felelős, mely azonban nemcsak kapcsolatban áll a relatív tudattal, hanem létezésének feltétele is, ugyanis a kétfajta tudat szubsztanciális tartalma közös forrásból származik.¹¹ Elképzelhető tehát, hogy éppen emiatt nem érzékelik Atlante várának lakói sem a palotán kívül létező világ semmilyen szegmensének a hiányát. Arról van ugyanis szó, hogy a hősök a külső világ *létező* szubsztanciáin keresztül alkotják meg a mikrovilágot konstituáló elemek összességét: „[...] e così stanno, / Che non si san partir di quella gabbia; / E vi son molti, a questo inganno presi, / Stati le settimane intiere e i mesi.”¹² A filozófus később *A Lét és a Semmi* címet viselő írásában oly módon próbálja meghaladni a husserli koncepciót, hogy kapcsolatba hozza egymással a transzcendentális tudatot (a Semmit) és a tőle független, önmagában és önmagáért létezőt úgy, hogy az emberi egzisztenciák ne

¹¹ Jean-Paul Sartre, *Az ego transzcendenciája*, Debrecen, Latin Betűk Alapítvány, 1997.

¹² XII, 12, 5–8. Fordítását ld. a 15. lábjegyzetben.

jelentkezzenek az öntudat puszta korrelátumaiként. Ez a kísérlet azonban eleve kudarcra determinált, noha a fenomenológiai ontológiában számos későbbi tétel kiindulópontját képezi.

Sartre több ízben tesz kísérletet a husserli szolipszizmus feloldására, mely a tárgy objektivitásának szükséges és alapvető feltételét egy olyan réteg (másvalaki vagy másvalakik) állandó és változatlan otlétében jelöli meg, amely biztosítja annak transzcendens jellegét (objektivitását). Felmerül azonban a kérdés, hogy továbbra is fennáll-e az objektivitás bizonyossága, ha az említett „másvalakik” is, dialektikus kapcsolatot tételezve fel ezáltal az Én és Mások között, hasonlóképpen érzékelik a külvilág, adott esetben a palota mikrovilágának tárgyait, melyek azonban nem valódi, materiális instanciák, hanem a valóság egyfajta tükrözéséből származó képzetek. A választ Sartre említett munkája adja, mert miután a francia filozófus kihelyezi az Egót a transzcendenciába, vagyis a külső világba, egy olyan helyzetet teremt, amely mind az Ént, mind pedig a Világot az abszolút tiszta tudat tárgyaiként fogja fel, melyet a transzcendens tudat kapcsol egybe: „A Világ nem alkotta az Ént, az Én nem alkotta a Világot”.¹³

A filozófusnak azonban Hegel kapcsán rá kell döbennie arra, hogy csak abban az esetben lehet valami önmaga, amennyiben szemben áll a másikkal, vagyis a tudatok csak egymásban képesek önmaguk megragadására. Eszerint tehát minden élőlény olyan, amilyen módon a másik számára megjelenik: a szubjektum léte minden esetben a másiktól függ.¹⁴ Ezáltal viszont még inkább világossá válik Atlante palotájának varázsa, hiszen a kergetett álmoképek valójában a hősök tudata által megformált imágók, melyek kizárólag az azokat megformáló szubjektumok számára érzékelhetőek:

Tutti cercando il van, tutti gli dånno
colpa di furto alcun che lor fatt'abbia:
del destrier che gli ha tolto, altri è in affanno;
ch'abbia perduta altri la donna, arrabbia;
altri d'altro l'accusa: e così stanno,
che non si san partir di quella gabbia;

¹³ Sartre, *Az ego transzcendenciája*, 87.

¹⁴ Gyenge Zoltán, *Az egzisztencia évszázada*, Veszprém, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2001.

TOMBI BEÁTA

e vi son molti, a questo inganno presi,
stati le settimane intiere e i mesi.

Una voce medesma, una persona
che paruta era Angelica ad Orlando,
parve a Rugger la donna di Dordona,
che lo tenea di sé medesmo in bando.¹⁵

Csak zárójelben utalok Heidegger ide kapcsolódó elméletére, miszerint az egzisztencia ontológiai jellemzője, a mással való lét, mely az adott rendszerben a szubjektum *a priori* struktúrájának szerves részét képezi, egyedül a másik jelenléte által konstituálódik. Ennek kapcsán pedig egyértelműen kijelenthető, hogy az álomképek csak abban az esetben léteznek, ha vannak olyanok, akik megteremtik azokat.

Atlante világa tehát egy olyan univerzum, melyet maguk a hősök teremtenek, indirekt módon determinálva ezáltal egyéni létüket. Nincs tehát másról szó, mint egy olyan „inverz világegészről”, melynek lényegét pontosan inverzitása okozza, ugyanis a lét teljes realitásának biztosítása helyett csak fogalmat alkot a létről. Ezzel pedig elérkeztünk ahhoz a gondolatrendszerhez, amelyet a kritika Ariosto negatív filozófiájának nevez.¹⁶

2.3. Ariosto negatív filozófiája

Az előzőekben vázoltam azt az elméletet, miszerint a palota mikrovilága, amely az adott diskurzusban a hősök számára magát a valóságot jelenti, a szubjektum teremtő részét képezi, ugyanis a főhősök alkotják meg azt a létszférát, amelynek egyúttal részévé is válnak. Adott esetben tehát az a dialektikus helyzet áll elő, hogy a szubjektum egyszerre áll kívül és egyszerre alkotja *a priori* szegmensét is a saját maga által teremtett univerzumnak. Az alapparadigma megváltozásáról van szó, mely a tu-

¹⁵ „Valamit mindahányan ott kerestek, / s annak elvételéért őt okolták, / az ellopott lova miatt kesergett, / fájjalja-bánja más az elrabolt lányt, / mind vádolón; s így oly csapdába estek, / melyből kijutni senki meg se próbált. / Sok már, aki e bűvöletbe bódult, / s azóta hétre hét, és hóra hó múlt. / [...] / Ugyaneggyé a két egyforma lányhang, / de Ruggiero a dordonai hölgynek / gondolta, Orlando Angelicának, / kikért egyforma nagy vágy vonta őket.” (XII, 12; 20, 1–4.)

¹⁶ Vö. például Sergio Zatti, *Il Furioso fra epos e romanzo*, Lucca, Fazzo, 1990.

dat intencionalista közreműködése által felruhazza az egyént magának a létnek a szervezésével. A szubjektum által szervezett lét azonban, mint Atlante mesterséges univerzuma is jól példázza, az öncsalásra és az ön-áltatásra épül. Az eposzból azonban világossá válik, hogy az egyénnek szüksége van erre a torz és csalfa álmegoldásra, hogy életét továbbra is fenn tudja tartani.

A hősök elé kerülő, szünni nem akaró vágy- és álmokképek folyamatos értelmezésre és öndefinícióra kényszerítik a lovagokat. Ez a belső reflexió azonban mindannyiszor csupán a hiány képzetét erősíti, ellehetetlenítve ezáltal minden vágy kielégülését. A vágy értelme az a cselekvés, amelyre a vágy törekszik, és azért válik léthermeneutikai eseménnyé, mert megtestesülése csak és kizárólag a hiányban artikulálódik. A jel–jelölt stabil viszonya helyett egy olyan befejezetlen láncolat jön létre, amelynek minden tagja egy újabb és újabb jelölőt formál. Ezt a véget nem érő láncolatot csak abban az egy esetben lehet megszakítani, amennyiben egy, a *hiány* szemájával felruházott jel önnön *jelenlétével* megtöri a nemlét kontinuitásának szekvenciáját, és lehetőséget teremt a hiány által létrehozott vákuum betöltésére. A nagyeposzban Angelicára hárul a feladat, hogy megtörje a varázslatot: „Quivi entra, che veder non la può il Mago; / E cerca il tutto, ascosa dal suo anello”.¹⁷

A kastélyjelenet azon túl, hogy az időbeliség síkján átcsúszik egy atemporális dimenzióba, a létet és nemlétet, vagy ha úgy tetszik, a hiányt és jelenlétet elválasztó határmezsgyén játszódik, amely nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a hősök a kastélyon kívül létező valódi világának csupán a lenyomatát érzékelik. Az ebből következő, általam negatív filozófiaként definiált tézis azonban csak abban az értelemben nevezhető *negatívnak*, amennyiben a totalitás megszűnését jelenti. Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a totalitás megszűnése azonnal lehetőséget teremt új univerzumok kialakulására. Ezek az újonnan létrejött világok azonban rögtön felbomlanak az azonosság, nem-azonosság felé törekvésük következtében, amely nem más, mint a lét, a nemlét és a máslet között fennálló konfliktus eredménye. A teljesség képzeete ugyanis csak abban az esetben tartható fenn, amennyiben szünni nem akaró módon ott munkál benne a nemlét. A valóság tehát, vagyis az az úr, amelyet az egyes valóságként él meg, nem más, mint a hiány. Ebből pedig egyértelműen következik az, hogy a negáció, illetve a totalitás

¹⁷ „Látatlan megy be, mert gyűrűje rejti / a bűvölő szeme elől s kutathat” (XII, 26, 1–2).

megszűnése nem lehet negatív, hiszen pozitív vonásokra, ha úgy tetszik, absztrakcióra épül.

3. ENUMERÁCIÓ: SZISZÜPHOSZTÓL ORLANDÓIG

Atlante tökéletesen felépített univerzumának egyedisége abban a fordított létparadigmában áll, hogy az egyént megfosztva saját akaratától egy inverz helyzetbe kényszeríti, mely jelen esetben szertefoszló délibábok értelmetlen kergetése. Az eddigiekből azonban világosan kitűnik, hogy nem egy, a teremtet világon kívülálló entitás írja a szubjektum létét, hanem maga a szubjektum determinálja saját életlehetőségeit.

Ez a fajta determinisztikus létfelfogás azonban egyből azt a kérdést veti fel, hogy az egyes számára megmaradhat-e ebben a visszas helyzetben a választás szabadsága, vagy egyáltalán lehetővé sem teszi a szabad akarat érvényesülését? A kérdésre a választ a sartré-i szabadságfelfogás kritikájában vélem felfedezni. A francia filozófus ugyanis a szabadságot a választás lehetőségével azonosítja. Ez pedig egyben azt is jelenti, hogy elutasítja a determinizmust, és megrekedve a mechanikus determinizmus szemléleténél, az ember indeterminista felfogását hangsúlyozza.

Ha azonban a determinizmust csak egyfelől fogjuk fel eleve elrendeltesként, vagyis olyan „kész” szituációként, amelybe az egyes beleszületik (gondoljunk itt jelen esetben Ruggero és Bradamante szerelmének eleve elrendeltesítésére), másfelől viszont olyan létparadigmaként értelmezzük, amelyet maga a szubjektum teremt meg saját maga számára (mint például a kastély mikrovilága), akkor egyértelművé válik, hogy a választási lehetőségek és a determinizmus egymás korrelátumai, illetve hogy a választási lehetőségeken keresztül a szubjektum determináltsága egyre nagyobb szerephez jut:

Queste parole una ed un'altra volta
Fanno Orlando tornar per ogni stanza,
Con passione e con fatica molta,
Ma temperata pur d'alta speranza.¹⁸

¹⁸ „Orlandót ezek a szavak azonnal / térítik vissza újra, újra át s át- / kutatni gonddal, lázas izgalommal / s reménnyel a kastély minden szobáját.” (XII, 16, 1–4.)

Albert Camus 1942-ben írja meg a *Sziszüphosz mítosza* címet viselő tanulmányát, melynek középpontjában a sorsát a maga totalitásában vállaló egyén áll. Az istenek ítélete által elkárhozott Sziszüphosznak egész életén keresztül egy sziklát kell felfelé görgetnie egy hegyre, amely azonban a cél előtt minduntalan visszahullik.¹⁹ Az alapszituáció tehát teljes mértékben megegyezik az Atlante palotájába tévedt lovagokéval, akik Sziszüphoszhoz hasonlóan adott lehetőségeik között soha nem lesznek képesek vágyaik kielégítésére:

Si sente richiamar da una finestra:
E leva gli occhi; e quel parlar divino
Gli pare udire, e par che miri il viso
Che l'ha da quel che fu tanto diviso.²⁰

A szubjektum létének értelme azonban pontosan ebben az abszurd és torz élethelyzetben teljesedik ki:

Visszatérése közben, ebben a szünetben érdekel engem Sziszüphosz. Az arc, amely a kövekhez oly közel gyötrődik, maga is kő már! Látom ezt az embert leereszkedni nehéz, de egyforma léptekkel, a szenvedéshez, amely sohasem ér véget. Ez az óra, amely olyan, mint a lélegzetvétel, amely éppolyan biztosan visszatér, mint nyomorúsága, ez az óra az öntudat órája. E percekben, amikor elhagyja a csúcsot, és lassan leszáll az istenek szállása felé, Sziszüphosz fölötté áll sorsának. Erősebb, mint a sziklája. [...] Ha vannak napok, amikor leszállás közben fájdalom gyötri, megeshetik az is, hogy öröm tölti el. Ez a szó nem túlzás. Elképzelem Sziszüphoszt, amint visszatér sziklájához: az út kezdetén a fájdalom nehezedett rá. Amikor a földi élet képei betöltik emlékezetét, amikor a boldogság hívása nagyon sürgető, megeshik, hogy a szomorúság elhatalmasodik az ember szívében: ez a szikla győzelme, ez maga a szikla.²¹

Annak ellenére, hogy a hősök teljes mértékben tisztában vannak egyéni sorsukkal, meg sem próbálnak kitörni tragikus életkörülményeik közül, ugyanis boldogságuk alapját a szünni nem akaró küzdelem és a lázadás értelmetlenségének bizonyossága adja. Látható tehát, hogy a választás egyáltalán nincs ellentétben a determináltsággal, sőt annak tényleges

¹⁹ Albert Camus, *Sziszüphosz mítosza*, Budapest, Magvető, 1990.

²⁰ „Egyszerre csak hang hívja odaföltre, / s úgy tűnt, a drága hölgy; s hogy fölvetette / sremeit, a szép arcot vélte onnan / föltűnni, módfölött elváltozottan.” (XII, 14, 4–8.)

²¹ Camus, *Sziszüphosz mítosza*, 125.

lehetőségét csak a dialektikusan felfogott determinizmus alapján lehet megérteni.

Az ariostói textusban a varázslatot végül Angelica töri meg, aki csodás gyűrűjének segítségével visszaadja a lovagok látását. Atlante bukása egyszerűen abban áll, hogy képtelen különbséget tenni a dolgok *hasonlósága* és *különbözősége* között, noha már az ókori filozófusok is ezt nevezik meg a hatalom és uralkodás szükséges és elégséges feltételeként.²² Ez a kettőség, mely a kastélynak mint szövegnek potenciális olvasatain keresztül is egyértelműsödik, az Atlantét körüllegő atmoszféra jellegéből adódik, mely tünékenységének megfelelően szimulakrum jelleget ölt, egyszerre közvetítve a hiány és jelenlét szemájának azonosságát. Ez azonban nemcsak az Ércvárat, illetve a varázslatos kastélyt jellemzi, hanem a tündér bűvös szigetét is – „Fece l’annel palese ancor, che quanto / Di beltà Alcina aveva, tutto era estrano; / Estrano aveva, e non suo, dal piè alla treccia: / il bel ne sparve, e le restò la feccia”²³ –, ahonnan Ruggero újfent csak látását visszanyerve tud szabadulni.

4. PERORÁCIÓ

A XII. ének egy lehetséges, ha úgy tetszik egzisztencialista olvasata alapján elmondható, hogy a szubjektum adott életkörülményeitől függetlenül, saját maga teremti meg önmaga számára azt az irreális látszatvilágot, melyből képtelen kitörni. Ezt az öncsalásra és hazugságra épülő univerzumot saját tudattalanjának képzeateivel népesíti be, percenként kigondolva az „embert”. Ezek a képzetek olyan szimulakrumhoz hasonló nyomok, amelyek elválasztják ezt a teremtett látszatvalóságot attól, amivé válhatna.

A folyton megjelenő fantomképek és víziók, a tárgyiasulás lehetetlensége, a kudarcra ítélt extázisok végtelen sorozata egyfajta menekülési kísérlet az istenek által determinált makrovilágból. Az adott szituációban azonban a szubjektum számára a lét értelmét ez a kaotikus látszatvilág képezi, alapjául pedig a soha szünni nem akaró vágy szolgál, mely azonban amint beteljesülésre talál, széttöri a hazug módon felépített mikrokozmosz pszeudouniverzumát, és kiveti magából az egyest, lehetetlenné téve

²² Platón, *A lakoma*, *Phaidrosz*, Budapest, Ikon, 1994, 111–112.

²³ „S mutatta: ami szép, csak csalfa máza, / kölcsönvaló minden picurka részben, / tetőtől talpig nem valódi rajta, / s marad a java nélküli salakja” (VII, 70, 5–8).

számára a létezés bármely formáját. Ruggero, Orlando és Ferrau helyzete annyiban egyedi, hogy az ő szabadulásuk nem jár együtt a *desio* („vágy”) beteljesülésével. Annak ellenére, hogy kiszakadnak a kastély bűvköréből, létük mozgatója továbbra is a vágy kielégítése marad:

Volgon pel bosco or quinci or quindi in fretta
Quelli scherniti la stupida faccia;
Come il cane talor, se gli è intercetta
O lepre o volpe, a cui dava la caccia,
Che d'improvviso in qualche tana stretta
O in folta macchia o in un fosso si caccia.²⁴

Atlante kastélya tehát nem egyszerűen egy ármánykodó tündér csapdája, hanem bizonyos olvasatban magának a létnek a metaforájává válik.

²⁴ „Elképedt, báva szemmel a vadonban / azok, hol ide, hol oda meredtek, / ahogy a kutya szokta, ha nyomon van, / de ha a róka vagy a nyúl, amelyet / hajt, hirtelen valami nagy bozótban / vagy lyukban eltűnik [...]” (XII, 36, 1–6).